

تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر مطالعه‌ای در کلان‌شهر تبریز

عیسی پیری^۱، میلاد عزیزی^۲، پیمان روشنایی^۳، مهدی رضایان^۴

(تاریخ دریافت: ۹۲/۱/۱۵، تاریخ پذیرش: ۹۳/۸/۷)

چکیده

نقشه ذهنی هر فردی که در فضای جغرافیایی قرار می‌گیرد مسبوق به نگرش‌ها، ارزش‌ها، عواطف، امیال و انگیزه‌هاست؛ به عبارت دیگر، فرایندهای روان‌شناختی روح به نوعی به بازنمایی ذهنی جهان بیرون منجر می‌شوند که پایه‌ای برای گزینشگری فضایی است. کیفیت نقشه ذهنی از فضاهای عمومی متأثر از عوامل اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و کالبدی است. حضور خانواده‌ها در فضاهای عمومی شهر ممکن است از بازنمایی متقابل نقشه ذهنی و امنیت اجتماعی متأثر باشد. هدف تحقیق به‌دست‌آوردن همبستگی معنی‌دار بین کیفیت نقشه ذهنی و امنیت اجتماعی خانواده‌ها در شهر تبریز است. این مقاله به روش پیمایشی و با استفاده از پرسش‌نامه بسته به دنبال تحلیل رابطه متقابل نقشه ذهنی از محله‌های شهری و امنیت حضور خانواده‌ها در فضاهای عمومی کلان‌شهر تبریز است. شهروندان نقشه‌های ذهنی متفاوتی از محله‌های مختلف شهر تبریز دارند که تأثیر مستقیمی بر امنیت اجتماعی حضور خانواده‌ها در فضاهای عمومی دارد. نقشه‌های ذهنی فضاهای متعلق به حاشیه‌نشینان شهر تبریز تصویر مطلوبی از امنیت اجتماعی حضور خانواده در فضاهای

-
۱. استادیار دانشگاه زنجان، گروه جغرافیا (نویسنده مسئول) isapiry@yahoo.com
  ۲. دانشجوی کارشناسی‌ارشد مدیریت شهری، پردیس بین‌الملل دانشگاه فردوسی مشهد
  ۳. دانشجوی کارشناسی‌ارشد روابط بین‌الملل پردیس بین‌الملل دانشگاه فردوسی مشهد
  ۴. دانش‌آموخته کارشناسی‌ارشد مدیریت شهری، پردیس دانشگاه فردوسی مشهد

تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر

عمومی به دست نمی‌دهد. حضور خانواده‌ها در فضاهای عمومی شهر تبریز مسبوق به گزینشگری فضایی و نقشه ذهنی است.

واژگان کلیدی: نقشه ذهنی، فضای عمومی، امنیت اجتماعی، خانواده، تبریز.

مقدمه

نقشه ذهنی هر فردی که در فضای جغرافیایی قرار می‌گیرد مسبوق به نگرش‌ها، ارزش‌ها، عواطف، امیال و انگیزه‌هاست؛ به عبارت دیگر، فرایندهای روان‌شناختی روح به نوعی به بازنمایی ذهنی^۱ جهان بیرون^۲ منجر می‌شوند که پایه‌ای برای گزینشگری فضایی^۳ است؛ بنابراین، بازنمایی متأثر از عوامل درونی و بیرونی است. عوامل درونی شامل روحیه، فرهنگ، تجربه‌های گذشته، نوع نگرش به حیات اجتماعی و...؛ و عوامل بیرونی مشتمل بر ساخت کالبدی متجسد^۴ و خصایص فیزیکی شهر است که در جغرافیای شهری، روان‌شناسی محیطی و طراحی، از آنها با عنوان سیمای شهر^۵ نام می‌برند. فضای شهری ممکن است مکانی چندبعدی، زیست‌پذیر^۶ و ادراک‌شدنی^۷ تعریف شود که واجد محتوای زمانی نیز هست. این فضا به‌وسیله ساختمان‌ها شکل داده می‌شود و ساکنان آن را ادراک می‌کنند و محمل بسیاری از کنش‌ها و فعالیت‌های مرتبط با هم است (دنیزتاپکو و تاپکو، ۲۰۱۲: ۵۷۳). سنت مداوم و طولانی مشترکی بین جغرافیا و روان‌شناسی محیطی درباره نقشه‌های ذهنی یا شناختی وجود دارد که تلاش می‌کند دریافت‌ها و تصاویر ذهنی مردم از انواع متنوع محیط را ارزیابی کند (پینچ و همکاران، ۲۰۱۰: ۳۷۷). این سنت، استعاره‌ای است که برای تحلیل و استنباط مبسوط مردم از جهان به‌کار می‌رود. اصطلاح نقشه ذهنی یا شناختی را نخستین بار تالمن^۸ در سال ۱۹۴۸ به‌کار گرفت (یانگ، ۱۹۹۹: ۸۱۸). مطالعه نقشه‌های شناختی و ذهنی به نگرش و برآورد افراد از محیط زیست و کیفیت چشم‌اندازها و اولویت‌ها درباره آنها، نگرش‌ها و رفتارهای مصرف‌کنندگان، رفتار

1. Subjective representation
2. Fact
3. Spatial selection
4. Embodied physical construction
5. Image of the city
6. Livable
7. Perceivable
8. Tolman

فضایی حامل معنا، فاصله‌شناسی، پیامدهای کنش انسانی در محیط زیست طبیعی و نهایتاً تأثیر محیط زیست و فضای ساخته‌شده بر روان‌شناسی و رفتار می‌پردازد (لانگوپولوس، ۱۹۹۵: ۲۳ نقل از فکوهی، ۱۳۸۳: ۲۳۳). این عنوان درباره توانایی انسان‌ها برای جمع‌آوری، سازماندهی، انبار و ذخیره، بازگویی، اصلاح و تغییر اطلاعات محیط به‌کار می‌رود که به مسیریابی فضایی انسان در محیط‌های نو و آشنا منجر می‌شود که انسان در آن، طیف متنوعی از مهارت‌های جهت‌یابی^۱ را به‌کار می‌گیرد (آیدن و همکاران، ۲۰۱۲). شاخص‌ترین کار علمی در بین تحقیقات مربوط به نقشه‌های شناختی یا ذهنی، کتاب تأثیرگذار کوین لینچ با عنوان *سیمای شهر* (۱۹۶۰) است (دنیزتاپکو و تاپکو، ۲۰۱۲: ۵۷۶). کیفیت نقشه ذهنی از فضاهای عمومی متأثر از عوامل اقتصادی-اجتماعی، فرهنگی و کالبدی است. حضور خانواده‌ها در فضاهای عمومی شهر ممکن است از بازنمایی متقابل نقشه ذهنی و امنیت اجتماعی متأثر باشد. دستیابی به درآمد مکفی و پایدار عنصر کلیدی امنیت امرارمعاش در بستر زندگی شهری است؛ زیرا دستیابی به نیازهای ضروری مسبوق به درآمد (کانتور، ۲۰۰۸: ۲۴۸) در ایجاد امنیت اجتماعی تأثیر دارد. در اجماع عمومی، امنیت حاکی از نداشتن نگرانی روانی است و زمانی که به متغیر اجتماع و فضای شهری مرتبط می‌شود حاکی از تمایل حضور در میان افراد جامعه و فضاهای شهری بدون نگرانی روانی است. امنیت اجتماعی رابطه متقابلی با پدیده جرم و جنایت در شهر برقرار می‌کند. براساس دیدگاه عوامل اجتماعی کلان و قشربندی اجتماعی (حکمت‌نیا و افشانی، ۱۳۸۹: ۱۵۹)، که بر تأثیر ساختارهای کلان همانند وضعیت اقتصادی-اجتماعی بر وقوع جرم تأکید دارد، فضا یکی از متغیرهای کلانی است که بر امنیت اجتماعی حضور خانواده تأثیر دارد. اخیراً بعضی تحقیقات بر ظرفیت ویژگی‌های محیط مصنوعی به‌منظور تحریک فعالیت فیزیکی متمرکز شده‌اند (آون و همکاران، ۲۰۰۴؛ سالنس و هندی، ۲۰۰۸). از این‌منظر بعضی محیط‌ها ویژگی‌هایی دارند که پیاده‌روی را تشویق می‌کند و بعضی دیگر درعین حال، دارای مشخصاتی هستند که ایمنی و سلامت واحد همسایگی را تحت تأثیر قرار می‌دهد (فوستر و همکاران، ۲۰۱۰: ۱۱۵۶). نقشه‌های ذهنی مطلوب از فضاهای مشخص با فراوانی وقوع جرم یا خشونت در آن فضاها رابطه متقابل برقرار می‌کنند. هرچه میزان وقوع خشونت و جرم پایین باشد نقشه ذهنی مطلوبی از فضا در ذهن شناسنده پدید می‌آید. بحث ارتباط دو متغیر نقشه ذهنی و امنیت اجتماعی کمتر در کانون توجه قرار گرفته است و در مرور ادبیات نظری پژوهشی یافت نشد؛ بنابراین، محققان امیدوارند که در زمینه تحریک توجه و سوق‌دادن

1. Orientation Skills

محققان جوان به سمت موضوع پژوهش قدمی برداشته باشند. براین اساس سؤالات اساسی تحقیق به این ترتیب است: بازنمایی نقشه ذهنی شناسنده از فضاهای عمومی شهر تبریز چه تأثیری در گزینشگری فضایی و حضور خانواده در این فضاها دارد؟ رابطه بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی شناسنده‌ها و کیفیت کالبدی و تجسد سیمای شهری چه تأثیری در تولید نقشه ذهنی و به تبع آن، امنیت اجتماعی حضور خانواده‌ها در فضاهای عمومی شهر تبریز دارد؟

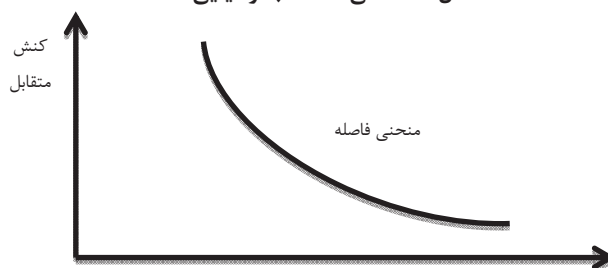
نقشه ذهنی و سه روایت از ذهنیت در شهر

در این مقاله سعی کرده‌ایم موضوع نقشه ذهنی و شناختی را با سه روایت اصلی در چارچوب نظریه اجتماعی از ذهنیت در شهر مرتبط کنیم: ۱. اثر زندگی شهری بر آگاهی انسان. ۲. رابطه شهر با خاطره، خیال و ادراک. ۳. نقش عمل روزمره مردم در ایجاد فضا در شهر. درباره رابطه نقشه ذهنی با آگاهی بخشی، شناسنده باید با زیمل در مقاله «کلان شهر و حیات ذهنی» هم‌نوا شود. زیمل معتقد است تجربه شهری و زندگی در شهرهای بزرگ باعث می‌شود پاسخ‌های معینی در ذهن شناسنده پدید آید که به «سازگاری حواس» در برابر «فراوانی حسی» صحنه‌های شهری می‌انجامد. از نظر زیمل، جامعه‌پذیری در شهر، در درجه اول، مسئله گسستگی اجتماعی است. شما به وسیله همه دیگرانی احاطه شده‌اید که هیچ رابطه مستقیمی با آنها ندارید و فقط می‌توانید ارتباطتان را با آنها قطع کنید. این راهی برای روبه‌رو شدن با وزن مطلق اعداد است. شهر مدرن انواع جدیدی از مناسبات اجتماعی و نوعی روان‌شناسی ویژه تولید می‌کند؛ نوعی خودآرایی^۱ از طریق شهر، واکنشی به جریان پی‌درپی تغییر زندگی شهری و تشدید تحریک عصبی (تانکیس، ۱۳۸۸: ۱۸۰-۱۸۲). مضمون نقشه‌های ذهنی افراد را می‌توان با مفهوم ارزنده و پرمعنی زیمل با عنوان «ایستار بی‌اعتنایی»^۲ در شهر مدرن مرتبط دانست و از این رو موضوع امنیت خانواده از رهگذر نقشه ذهنی مطرح می‌شود. از آنجاکه اولین مرحله شکل‌گیری شناخت در ذهن انسان با طبقه‌بندی^۳ و تمایز^۴ بنیان‌گذاری می‌شود، خانواده‌ها و مخصوصاً مهاجران تازه‌وارد نیز تجربه زندگی در کلان‌شهر و فضاهای عمومی شلوغ را با التفات و توجه به فضاهایی خاص که بیشترین امنیت را برای ایشان داشته باشد برمی‌گزینند. این گزینشگری فضایی با فاصله جغرافیایی اصطکاک معنی‌داری برقرار می‌کند (شکل ۱)؛

1. Self-fashioned
2. Regardless Attitude
3. Classification
4. Distinction

به این صورت که معمولاً از فضاها و مکان‌های بلافصل محل زندگی همانند محله شروع می‌شود و تا حد امکان از فضاهای ناشناخته "دیگری" که در واقع محل تجارب زندگی روزمره افراد دیگر است اجتناب می‌کند.

شکل ۱. منحنی فاصله جغرافیایی

کانت معتقد است انسان صرفاً از خلال فرافکنی صورت‌ها (فرافکنی صورت‌های فضایی و زمانی) درون طبیعت قادر است پدیده‌های طبیعی را درک کند و در غیراین صورت، طبیعت برای او جز امواجی گنگ از حس‌های پی‌درپی نخواهد بود. به باور او، برای درک طبیعت ساخته‌شدن نظامی از مقولات ادراکی لازم است (فکوهی، ۱۳۸۳: ۱۷۶). نقشه‌های ذهنی در واقع فرافکنی نظام اجتماعی و اقتصادی و فضایی گسترده‌تر حیات کلان‌شهر است تا افراد بتوانند به‌مدد مقولات ذهنی، این نظام گسترده را، که گنگ و تصورناپذیر می‌نماید، درک کنند. امنیت حضور خانواده نیز در فضاهای عمومی شهر محصول ادراک آگاهی از منظر شهری است. اما از نظر بنیامین شهر عرصه پیچیده ادراک و خاطره است. معنای فضاهای شهری در سراسر نوشته او در خاطره فردی و فرهنگی محدود می‌شود. بنیامین به موضوع اشیا علاقه‌مند بود، اما معنای شهری را همچون محتوایی در اشکال فیزیکی شهر در نظر نمی‌گرفت، بلکه معتقد بود این اشکال خودشان را در لحظه‌های مختلف به ذهن تحمیل می‌کنند. حس فضای مادی از راه تجربه پالایش می‌یابد. این کاملاً موضوعی مربوط به ادراک فردی نیست، بلکه موضوع درگیر شدن با ذخایر معانی انباشت‌شده در فضا است. بنیامین معتقد است سنگ‌ها، اسکله‌ها، و کیوسک‌های پاریس به زبانی سخن می‌گویند که بافت خاطره دارد. به بیان دیگر، رابطه خاطره با فضا در جایی میان نشانه‌های شهر رسمی و صدای گام‌های ذهن منزوی عمل می‌کند. حس مکان، به بیان دقیق، در تصور، خیال و در آنچه بنیامین "رؤیای بیداری"^۱ می‌نامد ظاهر

1. Waking Dreams

می‌شود. "چتر خاطره"^۱ همانند مکان‌ها و لحظه‌ها به دست "بازنمایی خاطره‌گون"^۲ رها می‌شود (تانکیس، ۱۳۸۸: ۱۸۷-۱۸۹). این بازنمایی، همه فضای چتر خاطره را به یاد نمی‌آورد و با گذشت زمان فقط نشانه‌های مشخص و رؤیت‌شدنی توان بازماندن در خاطره را دارند؛ بنابراین، نشانه‌شناسی شهری و فضایی در ادراک شهر به‌مثابه خاطره نقش اساسی ایفا می‌کند. این نشانه‌ها سازنده خطوط کلی نقشه ذهنی از فضاهای عمومی در خاطره شناسنده است. به عبارت دیگر، تداعی حضور در فضای عمومی متراکم همانند فضاهای متلون و متنوع کلان‌شهرها مسبوق به نشانه‌های فضایی^۳ است. به‌مدد این نشانه‌ها نقشه‌های ذهنی به‌منظور بازنمایی آنچه درباره جهان می‌دانیم به‌کار می‌رود. یکی از نشانه‌های متمایز نقشه‌های ذهنی، که آنها را به مقوله چتر خاطره بنیامین نزدیک می‌کند، ظرفیت آنها به‌منظور دراختیارگرفتن اطلاعاتی درباره صورت‌های جهان بیرون است. خواه این صورت‌ها رؤیت‌شدنی باشند خواه نادیدنی (همانند مرزهای سیاسی) (بل، ۲۰۰۹: ۷۰). بنابراین نقشه‌های ذهنی اطلاعاتی درباره احساسات، نگرش‌ها و ادراک ما از این صورت‌ها در اختیارمان می‌گذارد (همان). این نقشه‌های ذهنی به تجربه مکان و فضا از طریق پیاده‌روی وابسته است. میشل دی سرتو در پراتیک زندگی روزمره که از پنداره حکایت‌های فضایی مایه می‌گیرد، به موضوع مواجهه شناسنده با حقیقت فاقد شعور شهر علاقه‌مند است. نقشه ذهنی ناشی از تجربه مکان با پای پیاده، یا تجربه آن از طریق وسیله نقلیه، یا دیدن آن از صفحه تلویزیون یا فضای مجازی تفاوت دارد (آبر، ۲۰۱۲: ۱۵). عمل پیاده‌روی در شهر برای درک دی سرتو از شناسنده در فضا نقش محوری دارد. این یکی از اقدامات جزئی زندگی روزمره است که مردم از طریق آن برای خودشان جایی در شهر دست‌وپا می‌کنند. محیط شهری در اینجا عرصه عمل است (تانکیس، ۱۳۸۸: ۱۹۹).

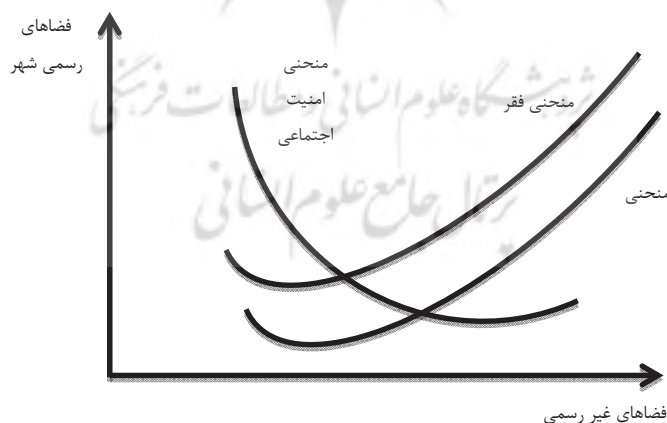
فضاهای غیررسمی و نقشه‌های ذهنی از ژست‌های کامل خشونت^۴

بیش از ۴۲ درصد از جمعیت شهری جهان در حال توسعه در فضاهای غیررسمی زندگی می‌کنند (زبردست، ۲۰۰۶: ۱). عموماً این اصطلاح یک ناحیه مسکونی در شهر (مخصوصاً کلان‌شهر) را تداعی می‌کند که فقرای بسیاری به‌صورت محلی در آنجا سکونت گزیده‌اند که توان دستیابی به زمین اجاره‌ای یا تملک زمین را ندارند و از این‌رو به‌صورت عدوانی، به شکل خصوصی یا عمومی،

1. Fan of Memory
2. Dreamlike Representation
3. Landmark
4. Perfect Gesture of Violence

روی زمین خالی ساکن می‌شوند (اسریویناس، ۲۰۰۴: ۱). فقر با تراکم جرم و جنایت رابطه مستقیم و با برقراری امنیت اجتماعی در فضاهای شهری رابطه معکوس دارد (شکل ۲). همان‌طور که امنیت اجتماعی عنوان بزرگ‌ترین برنامه دولت در ایالات متحده امریکاست که سعی دارد از بازنشسته‌ها و کارگران ازکارافتاده و خانواده‌های ایشان حمایت مالی به عمل آورد (کویل و همکاران، ۲۰۰۲: ۳۵۷). وسعت فضاهای غیررسمی، نقشه ذهنی مطلوبی از شهر نزد شناسنده تولید نمی‌کند. هم افراد اجتماعات محلی ساکن در این نوع فضاها و هم فضای کالبدی مبین نابرابری‌های بسیار اجتماعی، اقتصادی، سیاسی و... است. نویسندگان بر این عقیده نیستند که فضاهای غیررسمی منبع ژست خشونت و ناامنی اجتماعی‌اند، بلکه بر این باورند که نابرابری فضایی و اجتماعی-اقتصادی ذاتاً باعث شکل‌گیری شخصیت‌های بدرفتار و کم‌تحمل و عصبی می‌شود. ساختار کالبدی درهم‌ریخته و نامنظم، تراکم بالای جمعیت، تراکم خانوار در واحد مسکونی، سرانه بسیار پایین اتاق به‌ازای نفرات، فقدان سرانه‌های مطلوب فرهنگی و فضاهای سبز محلی، فقدان زیرساخت‌ها و تسهیلات شهری و... نقشه ذهنی شناسندگان را متأثر می‌کند. ما در این مطالعه دریافتیم که نقشه ذهنی محلات و فضاهای رسمی شهر تبریز از این فضاهای غیررسمی بسیار نامطلوب است؛ به طوری که دو استراتژی بیانی در ظهور نقشه ذهنی ایشان مشاهده شد: ۱. نادیده‌انگاری و تحقیر این فضاها ۲. این فضاها با عنوان فضاهای "دیگری خشن" بازنمایی شده است.

شکل ۲. رابطه مستقیم فقر و جرم و رابطه معکوس امنیت اجتماعی در فضاهای شهری

عناصر تشکیل دهنده نقشه ذهنی و امنیت اجتماعی

چارچوب کلی و متجسد سیمای شهر عناصر کالبدی نقشه ذهنی را تشکیل می‌دهد. چنان‌که اشاره شد، نقشه ذهنی تجربه مکانی، علاوه بر عناصر کالبدی، از عوامل دیگری همچون روحیه و نگرش‌ها و وضعیت اقتصادی-اجتماعی نیز متأثر می‌شود. همه عناصر کالبدی نقشه ذهنی در برقراری امنیت اجتماعی محمل نوعی بازنمایی دوجوهی یا حتی دیالکتیکی هستند؛ به عبارت دیگر، ممکن است عامل وقوع خشونت یا جرم باشند یا باعث احساس امنیت اجتماعی خانواده‌ها شوند. با این حال، عناصر کالبدی تشکیل‌دهنده نقشه ذهنی شهر، که در مطالعه کوین لینچ (۱۳۸۱: ۹۰-۹۲) نیز مطرح شده است، به این شرح است (شکل ۳):

۱. راه: راه محملی برای حرکت پیاده یا سواره در شهر است. تجربه مکانی در امتداد راه امکان‌پذیر می‌شود. عناصر دیگر نقشه‌های ذهنی در امتداد راه به هم می‌پیوندند و کلی منسجم را تشکیل می‌دهند. بنابراین، راه‌ها نقش مهمی در بازنمایی نقشه ذهنی ایفا می‌کنند. راه‌ها غالباً نفوذپذیرند؛ از همین رو هم مجرمان می‌توانند به اعمال مجرمانه دست بزنند و چون راه عنصر فضایی رؤیت‌پذیری است ممکن است مانعی برای وقوع جرم نیز تلقی شود.

۲. لبه: لبه عارضه‌ای خطی در فضای جغرافیایی سه‌بعدی و واقعی است: مرز بین دو قسمت، گسست محسوس یا رؤیت‌پذیر بین دو بخش، محدوده مجتمع زیستی و آپارتمانی. لبه‌ها احساس امنیت اجتماعی به وجود می‌آورند و درواقع مانع ورود بیگانگان هستند.

۳. محله: محله به صورت ساده عبارت است از خانه‌های مجاور، که در فضای جغرافیایی خاصی قرار گرفته‌اند. خانواده‌ها به محله مسکونی همان احساس خانه مسکونی خود را دارند و با ورود به محله خود را در محیطی آشنا و خودی مثل خانه روبه‌رو می‌بینند (جعفرپور و ادب‌خواه، ۱۳۸۳: ۱۰). درواقع محله به منزله نمونه فضای شهری در مقیاس انسانی محل مراجعه قرار می‌گیرد (باستیه و دزر، ۱۳۸۲: ۴۴۱). محلات شهری واجد ویژگی‌های جمعیتی و کالبدی، اجتماعی و اقتصادی یکسانی هستند؛ بنابراین، تراکم جمعیت آشنا و تکرار مداوم فضاها و هنجارها نوعی امنیت هستی‌شناختی^۱ (پیری، ۱۳۹۰: ۲۳) تولید می‌کند. امنیت هستی‌شناختی (گیدنز، ۱۳۸۴: ۱۲۶) محلات باعث می‌شود نقشه‌های ذهنی مطلوبی از محلات تولید شود که خانواده‌ها را به حضور در فضاهای عمومی آن ترغیب کند. البته طراحی نامناسب محلات، که ورود جمعیت و خودروهای بیگانه را تسهیل می‌کند، تضعیف امنیت هستی‌شناختی را به دنبال خواهد داشت.

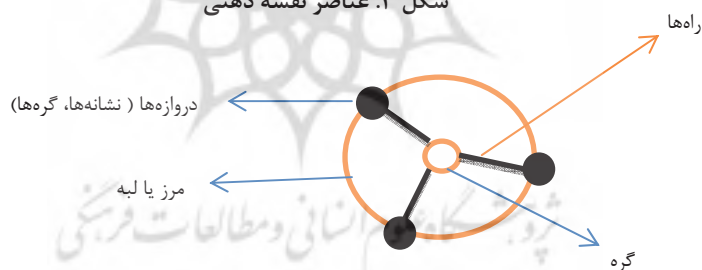
1. Ontological Security

۴. **گره:** گره عبارت است از کانون‌هایی که مبدأ و مقصد حرکت را تعیین می‌کنند. گره‌ها محل تراکم جمعیت و فعالیت‌ها نیز هستند. گره‌های سیمای شهر به‌علت تراکم، از نظر امنیت اجتماعی وضعیتی شبیه راه‌ها دارند. به عبارت دیگر، هم ممکن است محل ورود و خروج بیگانگان باشند و هم محل دیده‌شدن جرم که به‌ظاهر وقوع آن را کاهش می‌دهد.

۵. **نشانه:** نشانه از آنجاکه قطعی یا احتمالی است باید قلمرو وجودش را در دانش بیابد و فقط با عملی آگاهانه ممکن است بنیاد گذاشته شود (فوکو، ۱۳۸۹: ۱۲۶). نشانه‌های فضایی شهر در واقع بناهای مشخصی هستند که زمینه تاریخی شکل‌گیری روابط فضایی و اجتماعی مسبوق به آنهاست. نشانه‌ها عارضه‌هایی هستند که شناسنده امکان نفوذ در آنها را ندارد. مسجد محله یا بناهای تاریخی و ماندگار یا حتی مدرن ممکن است به‌مثابه نشانه‌های فضایی بررسی شوند. بسیاری از اندیشمندان همانند رولان بارت، ژان گیران، ساساکی و دیگران در تحلیل نشانه‌ها بیشتر به سمت زیبایی‌شناسی^۱ شهری سوق پیدا می‌کنند. نشانه و امنیت اجتماعی رابطه متقابلی دارند. یکی از ویژگی‌های نشانه تفاوت و تمایز آن از بناها و مکان‌های دیگر است. اما تمایز اصلی در روح متساعد نشانه شهری به‌مثابه اثر تحقق‌یافته یا حادثه‌ای ممکن در فضا است که نوعی حس امنیت فضایی یا هستی‌شناختی تولید می‌کند.

شکل ۳. عناصر نقشه ذهنی

منبع: فکوهی، ۱۳۸۳: ۳۰۷ (با تغییر و تعدیل)

فرضیه‌های تحقیق

۱. بین بازنمایی نقشه ذهنی شناسنده از فضاهای عمومی شهر تبریز و گزینشگری فضایی و حضور خانواده در این فضاها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

1. Estheticism

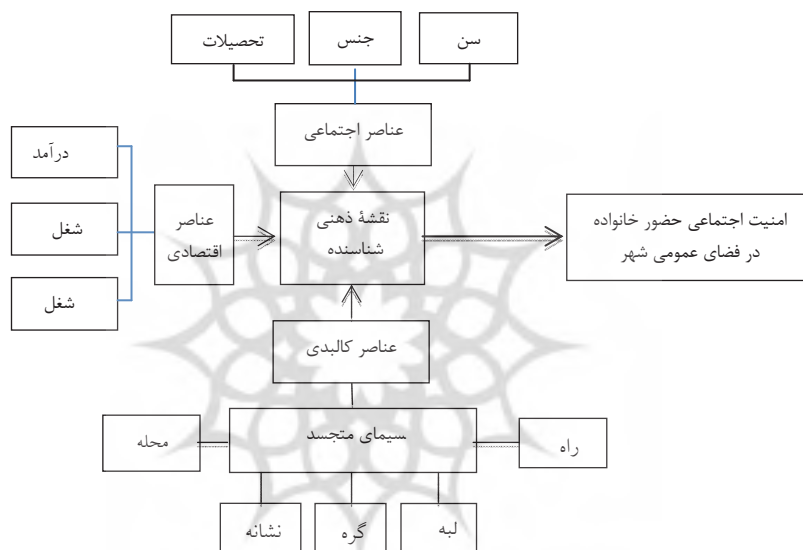
تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر

۲. بین پایگاه اجتماعی- اقتصادی شناسنده و کیفیت تولید نقشه ذهنی همبستگی وجود دارد.

مدل مفهومی

مدل مفهومی حاکی از تأثیر متغیر مستقل (نقشه ذهنی شناسنده) در متغیر وابسته (امنیت اجتماعی حضور خانواده در فضای عمومی شهر) است.

شکل ۴. مدل مفهومی تحقیق

تحقیق حاضر از نوع اسنادی و روش تحقیق توصیفی-تحلیلی است. به منظور به دست آوردن تخیلات فضایی و ارزیابی نقشه‌های ذهنی و نیز تعیین تأثیر عناصر فراکالبدی در شکل‌گیری نقشه‌های ذهنی هر یک از شناسنده‌ها از گویه‌های متناظر با هر عامل در یک پرسش‌نامه بسته استفاده شده است. به همین منظور از طیف لیکرت در نرم‌افزار اس. پی. اس. بهره گرفته‌ایم. به منظور آزمون رابطه همبستگی بین متغیرهای تحقیق از آزمون پیرسون و رگرسیون خطی استفاده شده است. برای به دست آوردن پایایی سازه‌های تحقیق از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. متوسط ضریب آلفای کرونباخ هر دو فرضیه ۰/۹۲۷ به دست آمده است که حاکی از روایی مناسب گویه‌هاست.

جامعه آماری و حجم نمونه

جامعه آماری تحقیق شامل فضاهای رسمی و برخوردار از خدمات و سرانه‌های شهری با طراحی^۱ مناسب همانند محلات منظریه و رشدیه و نیز فضاهای غیررسمی و نابرخوردار از خدمات و دارای هرجومرج سیمای کالبدی مانند کوی منبع و یوسف‌آباد است. روش نمونه‌گیری خوشه‌ای و تصادفی بوده است. با توجه به ممکن نبودن پیمایش حجم بزرگ نمونه آماری از کل جامعه، حجم نمونه را از خوشه‌های مشخصی به دست آوردیم. خوشه‌ها به شرح جدول ۱ به دست آمده‌اند:

جدول ۱. خوشه‌های تحقیق

ردیف	نام خوشه	تعداد
۱	بلوک B, C از واحد همسایگی خیابان گلستان رشدیه	۱۲۴ نفر
۲	بلوک ۴، ۵، ۶ و ۷ از واحد همسایگی ایرداک منظریه	۱۲۰ نفر
۳	انجمن اولیاء و مربیان دبیرستان منظریه	۵۰ نفر
۴	انجمن اولیاء مربیان دبیرستان کوی منبع	۱۵ نفر
۵	ساکنان یک کوچه از کوی منبع	۲۷۶ نفر
۶	ساکنان یک کوچه از کوی یوسف آباد	۳۵۵ نفر
جمع	-	۹۴۰ نفر

منبع: مطالعات میدانی نگارندگان

در این فرمول داریم:

$$n = \frac{t^2 pq}{d^2 \left(1 + \frac{1}{N} \left(\frac{t^2 pq}{d^2} - 1 \right) \right)}$$

حجم جامعه آماری ۹۴۰
 $P =$ احتمال نسبت برخورداری از صفت مورد نظر $= 0/5$
 $q =$ احتمال نسبت عدم برخورداری از صفت مورد نظر $= 0/5$
 $d =$ دقت احتمالی مطلوب (نصف فاصله اطمینان) $= 0/05$
 $t =$ درجه یا ضریب اطمینان ۹۵ درصد $= 1/96$

$$n = \frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/05^2 \left(1 + \frac{1}{940} \left(\frac{1/96^2 \times 0/5 \times 0/5}{0/05^2} - 1 \right) \right)}$$

1. Sketching

تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر

$$n = \frac{\frac{3/84 \times 0/5 \times 0/5}{0/0025}}{1 + 0/00106 \left(\frac{0/96}{0/0025} - 1 \right)} \cong 273$$

به منظور اطمینان بیشتر از نتایج حجم نمونه به ۳۰۰ نفر افزایش یافت.

یافته‌ها^۱

توصیف نمونه آماری: در جدول ۲ نمونه آماری توصیف شده است.

جدول ۲. توصیف نمونه آماری

ردیف خوشه	سن (درصد)					جنس (درصد)		تحصیلات (درصد)				
	۲۵-	۲۵-۳۵	۳۵-۴۵	۴۵-۵۵	۵۵-۶۵	مرد	زن	زیر دیپلم	دیپلم	فوق دیپلم	لیسانس	بیشتر
۱	-	۳	۷	۸	۲	۱۰	۲	-	-	۲	۸	۹
۲	-	۲	۴	۷	۵	۱۴	۴	-	-	۱	۶	۱۱
۳	-	۲	۷	۳	-	۱۱	۳	-	-	۲	۱۰	۸
۴	-	۵	۴	۴	۴	۱۴	۱	۳	۵	۳	۲	-
۵	۲	۴	۴	۴	۵	۱۹	۲	۱۰	۳	۲	-	-
۶	-	۳	۶	۵	-	۱۶	۲	۱۱	۴	-	-	-
مجموع	۱۰۰ درصد			۱۰۰ درصد			۱۰۰ درصد					

α- عنوان خوشه‌ها در جدول ۱ آمده است.

منبع: نگارندگان

از مجموع کل نمونه آماری ۱۴ درصد زن و ۸۶ درصد مرد بودند. تفاوت سطح تحصیلات خوشه‌های مربوط به فضاهای رسمی (خوشه‌های ۱، ۲، ۳) با خوشه‌های مربوط به فضاهای غیررسمی (خوشه‌های ۴، ۵، ۶) مشهود است. از مجموع نمونه آماری نزدیک به ۵۰ درصد خوشه‌های فضاهای رسمی دارای تحصیلات لیسانس به بالا بودند، در حالی که این مقدار برای خوشه‌های فضاهای غیررسمی فقط ۲ درصد بود. سطح تحصیلات در تعیین پایگاه اجتماعی-اقتصادی و تعیین نقشه ذهنی تأثیر دارد.

۱. با توجه به حجم مقاله از آوردن نمودارهای مربوط به یافته‌ها اجتناب کردیم.

ادامه جدول ۲

ردیف خوشه	شغل (درصد)		درآمد ماهیانه (درصد)					نوع شغل (درصد)
	شاغل	بیکار	آزاد	دولتی	۳۰۰۰۰۰	۶۰۰۰۰۰	۹۰۰۰۰۰	
۱	۱۷	-	۱۰	۷	-	-	-	-
۲	۱۹	-	۱۵	۴	-	-	-	-
۳	۱۹	-	۱۰	۹	-	-	-	-
۴	۸	۸	۵	۳	۵	۷	۵	-
۵	۵	۹	۵	-	۴	۶	۵	-
۶	۸	۷	۸	-	۲	۴	-	-
مجموع	۱۰۰		۵۷۶					۱۰۰

α = از مجموع شاغلان

وضعیت اشتغال، نوع شغل و درآمد ماهیانه در تعیین پایگاه اجتماعی-اقتصادی نقش دارد و درآمد در احساس امنیت اجتماعی و شکل‌گیری نقشه ذهنی شناسنده تأثیر دارد. به عبارت دیگر، همان‌طور که اشاره شد، نقشه ذهنی از سیمای متجسد و عناصر کالبدی شهر و محله می‌تواند متأثر از عوامل درونی و روحیه و نگرش‌های فرد باشد. وضعیت اشتغال، نوع شغل و درآمد ماهیانه از متغیرهای مهم شکل‌گیری روحیه و روان انسان به شمار می‌آید.

ادامه جدول ۲

ردیف خوشه	کیفیت سیمای متجسد کالبدی α														
	راه			لبه			محله			نشانه			گره		
	αα۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳	۱	۲	۳
۱	■														
۲															
۳															
۴															
۵															
۶															

تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر

$\alpha = 0$ با توجه به اینکه سطح تحلیل فضایی محله شهری است، همه عناصر سیمای متجسد کالبدی در سطح محله ارزیابی شده است. این ارزیابی و سطح کیفیت با توجه به مشاهدات میدانی نگارندگان و ترسیم نقشه ذهنی پرسش‌شوندگان به دست آمده است.
 $\alpha = 1$ مطلوب. $\alpha = 2$ نیمه مطلوب. $\alpha = 3$ نامطلوب

آزمون فرضیه‌ها

فرضیه اول: بین بازنمایی نقشه ذهنی شناسنده از فضاهای عمومی شهر تبریز و گزینشگری فضایی و حضور خانواده در این فضاها رابطه معنی‌داری وجود دارد.

هر دو متغیر نقشه ذهنی به‌مثابه متغیر مستقل و امنیت اجتماعی به‌مثابه متغیر وابسته در سطح فاصله‌ای اندازه‌گیری شده‌اند. بنابراین، از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی برای تعیین معنی‌داری رابطه آنها استفاده شده است. به‌منظور آزمون پایایی سازه‌های مرتبط با این فرضیه، ابتدا پرسش‌نامه تحقیق درمیان ۳۵ نفر از استادان حوزه علوم اجتماعی و تعدادی از افراد نمونه آماری پخش شد. آلفای کرونباخ گویه‌های مرتبط با این فرضیه ۰/۹۵۵ به دست آمد که حاکی از پایایی مناسب سازه تحقیق است (جدول ۳ و ۴).

جدول ۳. آلفا کرونباخ سازه‌های تحقیق

		فراوانی	درصد
Cases	Valid	۳۵	۱۰۰/۰
	Excluded ^a	۰	۰/۰۰۰
	Total	۳۵	۱۰۰/۰

Reliability Statistics

Cronbach's Alpha	N of Items
۰/۹۵۵	۲۵

جدول ۴. شاخص‌های نقشه ذهنی و تعداد گویه‌های مرتبط با هر شاخص

متغیر مستقل	شاخص	تعداد گویه	مجموع گویه‌ها
شناسنده نقشه ذهنی	میزان رغبت استفاده از فضاهای عمومی تبریز به همراه خانواده	۲	۲۵
	عدم تمایل به حضور در فضاهای عمومی محدوده محلات دیگر	۳	
	تمایل به پیاده‌روی در مسیر راه‌های متصل به فضاهای عمومی	۵	
	تمایل به حضور خانواده و کودکان در محدوده محله سکونت	۵	
	علاقه به عبور از چهارراه‌ها و دیدن شلوغی چهارراه	۵	
	علاقه به حضور خانواده در کنار یادمان‌ها و ساختمان‌های ارزشی محله	۵	

الف) آزمون همبستگی پیرسون

جدول ۵. آزمون همبستگی پیرسون، فرضیه اول

ضریب همبستگی	تعداد پاسخگویان	سطح معنی داری
$R = .۶۵۴$	$N = ۳۰۰$	$\alpha = .۰۵$

این آزمون همبستگی مثبت بین متغیر مستقل نقشه ذهنی و متغیر تابع امنیت اجتماعی حضور خانواده را نشان می‌دهد. نتیجه نشان می‌دهد که به‌ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل، مقدار ۶۵۴ واحد تغییر در متغیر تابع را می‌توان انتظار داشت. این پیش‌بینی براساس آزمون مزبور در سطح ۹۵ درصد به‌صورت دوطرفه معنی‌دار است.

ب) آزمون رگرسیون

جدول ۶. آزمون رگرسیون، فرضیه اول

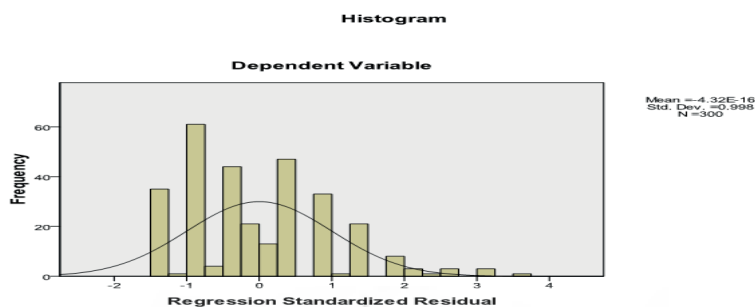
R	R ²	Adjusted R ²	F	Sig. F	β
.۶۵۴	.۰۶۵	.۰۶۱	۲۲/۶۵۲	.۰۴۷	.۲۵۴

جدول ۶ خروجی رگرسیون را نشان می‌دهد، بنابراین جدول آزمون اف که آزمون تأیید یا رد فرضیه است در سطح ۹۵ درصد معنی‌دار است و وجود رابطه بین دو متغیر تأیید می‌شود. آماره بتا مقدار تبیین‌شده را نشان می‌دهد و ۶۵۴ از تغییرات پیش‌بینی‌پذیرند. مجدور آر نشان‌دهنده مقدار تبیین‌شده متغیر "Y" در رابطه با متغیر "X" است. مجدور آر نشان می‌دهد که ۰۶۱ یعنی ۶/۱ درصد از تغییرات متغیر "Y" به‌وسیله متغیر "X" اتفاق افتاده و بقیه به

تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر

"X" های دیگر مربوط می شود. نمودار ۱ توزیع رگرسیونی برازش داده های این رابطه را نشان می دهد.

نمودار ۱. توزیع رگرسیونی برازش داده های فرضیه اول

ج) نتایج آزمون ها: نتایج آزمون های اف، همبستگی پیرسون، و رگرسیون نشان می دهد که بین بازنمایی نقشه ذهنی شناسنده از فضاهای عمومی شهر تبریز و امنیت اجتماعی حضور خانواده در این فضاها رابطه معنی داری وجود دارد. پس فرضیه اول تحقیق تأیید می شود.

فرضیه دوم: بین پایگاه اجتماعی - اقتصادی شناسنده ها و کیفیت تولید نقشه ذهنی همبستگی وجود دارد.

هر دو متغیر پایگاه اجتماعی-اقتصادی (ترکیبی از متغیرهای سن، جنسیت، شغل، نوع شغل و...) به منزله متغیر مستقل و کیفیت نقشه ذهنی به مثابه متغیر وابسته در سطح فاصله ای اندازه گیری شده اند. بنابراین از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی برای تعیین معنی داری رابطه آنها استفاده شده است. در این فرضیه نیز همانند فرضیه قبلی به منظور آزمون پایایی سازه های مرتبط با این فرضیه، ابتدا پرسش نامه تحقیق در میان ۳۵ نفر از استادان حوزه علوم اجتماعی و تعدادی از افراد نمونه آماری پخش شد. آلفای کرونباخ گویه های مرتبط با این فرضیه ۰/۸۹۹ به دست آمد که حاکی از روایی مناسب سازه تحقیق است (جدول ۷ و ۸).

جدول ۷. آلفای کرونباخ سازه های تحقیق

		فراوانی	درصد
Cases	Valid	۳۵	۱۰۰/۰
	Excluded	۰	۰/۰۰۰
	Total	۳۵	۱۰۰/۰

Reliability Statistics	
Cronbach's Alpha	N of Items
۰/۸۹۹	۱۵

جدول ۸. شاخص‌های پایگاه اجتماعی-اقتصادی مؤثر در نقشه ذهنی و تعداد گویه‌های مرتبط با هر شاخص

متغیر مستقل	شاخص	تعداد گویه	مجموع گویه‌ها
پایگاه اجتماعی-اقتصادی شناسنده	جنسیت شناسنده در نقشه ذهنی تأثیر دارد	۲	۱۵
	وضعیت سنی شناسنده در کیفیت نقشه ذهنی تأثیر دارد	۳	
	وضعیت تحصیلات شناسنده و سطح سواد در نقشه ذهنی از فضاهای عمومی تبریز تأثیر دارد	۲	
	وضعیت اشتغال در نقشه ذهنی از فضاهای عمومی تبریز تأثیر دارد	۳	
	نوع شغل (دولتی و آزاد) در تولید نقشه ذهنی از محله و شهر تأثیر دارد	۲	
	میزان درآمد ماهانه و سطح معیشت اقتصادی شناسنده در تولید نقشه ذهنی مؤثر است	۳	

الف) آزمون همبستگی پیرسون

جدول ۹. آزمون همبستگی پیرسون، فرضیه دوم

ضریب همبستگی	تعداد پاسخگویان	سطح معنی داری
$R = .۷۳۲$	$N = ۳۰۰$	$\alpha = .۰۵$

این آزمون نشان‌دهنده همبستگی مثبت بین متغیر مستقل پایگاه اجتماعی-اقتصادی شناسنده و متغیر تابع کیفیت نقشه ذهنی است. نتیجه نشان می‌دهد که به ازای یک واحد تغییر در متغیر مستقل، مقدار ۷۳۲ واحد تغییر در متغیر تابع را می‌توان انتظار داشت. این پیش‌بینی براساس آزمون مزبور در سطح ۹۵ درصد به صورت دوطرفه معنی دار است.

ب) آزمون رگرسیون

جدول ۱۰. آزمون رگرسیون، فرضیه دوم

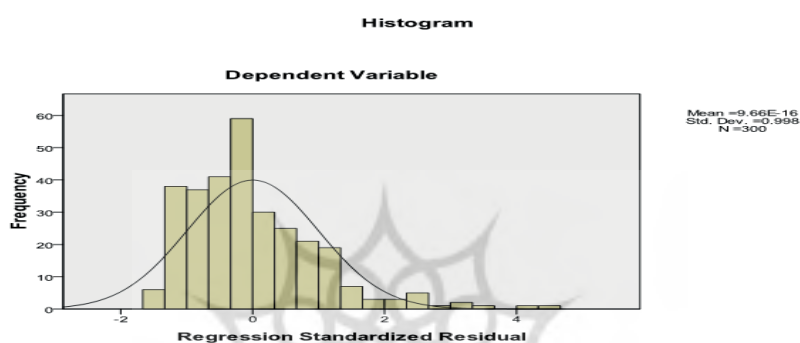
R	R ²	Adjusted R ²	F	Sig. F	β
.۷۳۲	.۰۲۲	.۰۱۹	۶/۷۴۸	.۰۱۰	.۱۴۹

جدول ۱۰ خروجی رگرسیون را نشان می‌دهد. بنابر این جدول، آزمون اف که آزمون تأیید یا رد فرضیه است در سطح ۹۹ درصد معنی دار است و وجود رابطه بین دو متغیر تأیید می‌شود. آماره بتا

تأثیر کیفیت نقشه ذهنی بر امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی شهر

نشان دهنده مقدار تبیین شده است و ۰.۱۴۹ از تغییرات پیش‌بینی پذیرند. مجذور آر نشان دهنده مقدار تبیین شده متغیر "Y" در رابطه با متغیر "X" است. مجذور آر نشان می‌دهد که ۰.۲۲ یعنی ۲/۲ درصد از تغییرات متغیر "Y" به وسیله متغیر "X" اتفاق می‌افتد و بقیه به "X" های دیگر مربوط می‌شود. نمودار ۲ توزیع رگرسیونی برازش داده‌های این رابطه را نشان می‌دهد.

نمودار ۲. توزیع رگرسیونی برازش داده‌های فرضیه دوم

ج) نتایج آزمون‌ها: نتایج آزمون‌های اف، همبستگی پیرسون، و رگرسیون نشان می‌دهد که بین پایگاه اجتماعی-اقتصادی شناسنده‌ها و کیفیت تولید نقشه ذهنی همبستگی وجود دارد. پس فرضیه دوم تحقیق تأیید می‌شود.

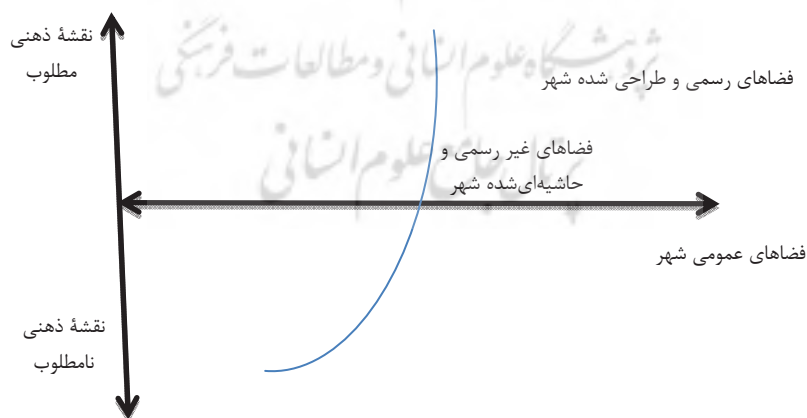
نتیجه‌گیری

نقشه ذهنی شناسنده از فضاهای محلی و عناصر کالبدی سیمای متجسد شهر تبریز نقش بسیار زیادی در انتخاب خانواده‌ها دارد. به عبارت دیگر، اگر فضاهای عمومی و نیز راه‌های متصل به آنها از کیفیت بصری و کالبدی مناسبی برخوردار نباشند، خانواده‌ها رغبتی برای ورود به آنها نخواهند داشت. کیفیت بصری راه و گره‌ها همانند تناسب میلمان شهری، روشنایی، چشم‌انداز و... احساس لبه‌ها و نشانه‌های شهری در امنیت اجتماعی خانواده نقش مؤثری بازی می‌کند. نقشه‌های ذهنی شناسنده‌ها از سکونتگاه‌های غیررسمی شهر تبریز همانند کوی منبع و یوسف‌آباد حاکی از تمایل نداشتن خانواده‌های شهر تبریز برای حضور در این محلات است. نقشه‌های ذهنی ساکنان محلات رسمی و متن شهری از این فضاها و حتی از خود ساکنان آنها با عنوان "فضاهای دیگری" یا "دیگری خشن و حاشیه‌نشین" بازنمایی می‌شود که همین عامل تأثیر بسیار زیادی در حضور نیافتن خانواده‌ها در فضاهای عمومی این محلات دارد. ساکنان خود

این محلات نیز هرچند حامل "هویت وابسته به مکان"^۱ هستند، نقشه ذهنی آنها از سیمای متجسد فضای کالبدی مناسب نیست و بر همین اساس از حضور خانواده و فرزندان تا حد امکان ممانعت به عمل می‌آورند. با توجه به تجربه متنوع مکانی-زمانی شناسندگان نقشه ذهنی ایشان صرفاً از طریق سیمای کالبدی محله تشکیل نمی‌شود و عوامل تعیین‌بخش پایگاه اجتماعی-اقتصادی نیز در تولید نقشه ذهنی اهمیت دارد. حضور در فضای عمومی کلان‌شهر تبریز و تجربه مکانی عناصر کالبدی تشکیل‌دهنده سیمای متجسد محله و شهر متأثر از درآمد ماهانه و سطح تحصیلات و متغیرهای دیگر است. فرجام سخن اینکه شناسندگانی که سطح معیشت اقتصادی مناسب و سطح تحصیلات بالایی دارند، رغبت بیشتری برای حضور خانواده در فضاهای عمومی شهر تبریز احساس می‌کنند که عناصر کالبدی و سیمای متجسد مناسبی دارند (شکل ۵). اما از منظر روش‌شناختی، اشکال اغلب تحقیقات اجتماعی و نقد بنیادین، ناظر بر روش‌شناسی کمی‌گرایانه و نادرستی تعمیم‌های مبتنی بر استدلال‌های استقرایی است. تحلیل خوشه‌ای نیز اثری ندارد. روش‌شناسی هرمنوتیکی و تفهم‌وبری و همچنین روش‌شناسی انتقادی نیز بر این موضوع تأکید دارند. بنابراین همچنان که این مقاله مسبق به روش‌شناسی کمی‌گرایانه است، محققان از تعمیم آن به شهرها و نقاط دیگر کشور محذورند و با توجه به تلاش منسجم برای برساختن چارچوب نظری تبیین‌کننده، به محققان دیگر پیشنهاد می‌شود فقط در حالت مقایسه‌ای می‌توانند از نتایج مقاله بهره‌مند شوند.

شکل ۵. نقشه ذهنی و امنیت اجتماعی خانواده در فضاهای عمومی تبریز

منحنی امنیت حضور خانواده در فضاهای عمومی شهر

1. Place – Related Identity

منابع

- باستیه، ژان و برنارد دزر (۱۳۸۲) شهر، ترجمه علی اشرفی، تهران: دانشگاه هنر.
- پیری، عیسی (۱۳۹۰) تبیین علمی حکمروایی مطلوب و کارایی ارتباطی شهر؛ مطالعه موردی: نظام شهری استان آذربایجان شرقی، پایان نامه دکتری، تبریز، دانشگاه تبریز.
- تانکیس، فرن (۱۳۸۸) *فضا، شهر و نظریه اجتماعی: مناسبات اجتماعی و شکل های شهری*، ترجمه حمیدرضا پارسی و آرزو افلاطونی، تهران: دانشگاه تهران.
- جعفرپور، محمدرضا و مصطفی ادبخواه (۱۳۸۳) «بازشناسی هویت فرهنگی و تعلق اجتماعی در محله های شهری»، *مجموعه مقالات همایش توسعه محله های با رویکرد توسعه پایدار*، ۱۶۰-۱۸۱.
- حکمت نیا، حسن و سیدعلیرضا افشانی (۱۳۸۹) «حاشیه نشینان و ارتکاب جرایم اجتماعی، مطالعه موردی: شهر یزد»، *مجله پژوهش های جغرافیایی انسانی*، شماره ۷۲: ۸۴-۱۱۴.
- فکوهی، ناصر (۱۳۸۳) *انسان شناسی شهری*، تهران: نی.
- فوکو، میشل (۱۳۸۹) *نظم اشیاء؛ دیرینه شناسی علوم/انسانی*، ترجمه یحیی امامی، تهران: پژوهشکده مطالعات فرهنگی و اجتماعی.
- گیدنز، آنتونی (۱۳۸۴) *چشم اندازهای جهانی*، ترجمه محمدرضا جلالی پور، تهران: طرح نو.
- لینچ، کوین (۱۳۸۱) *سیمای شهر*، ترجمه منوچهر مزینی، تهران: دانشگاه تهران.
- Aiden E. G. F. Arnold • Ford Burles • Taisya Krivoruchko • Irene Liu • Colin D. Rey • Richard M. Levy • Giuseppe Iaria (2012), Cognitive mapping in humans and its relationship to other orientation skills, *Experimental Brain Research*, Volume 224, Issue 3, pp 359-372.
- Aber, J. W., (2012), Comparing the dominant and continues theoretical frameworks of spatial micro genesis, Ph.D Thesis, Kansas state university.
- Bell S., (2009), Mental Maps, *International Encyclopedia of Human Geography*.
- Coile, C., Diamond, P., Gruber, J., Jousten, A., (2002), Delays in claiming social security benefits, *Journal of Public Economics*, No. 84, pp: 357-385
- Deniz Topcu K., Topcu M., (2012), Visual presentation of mental images in urban design education: cognitive maps, *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, NO. 51, pp: 573 - 582.
- Foster S., Giles-Corti B., Knuiman M., (2010), Neighbourhood design and fear of crime: A social-ecological examination of the correlates of residents' fear in new suburban housing developments, *Health & Place* 16 (2010) 1156-1165.
- Kantor P., (2008), Diversification and security? Labour mobilization among urban poor households in Kabul, Afghanistan, *Habitat International*, No. 32
- Langopoulos, A.Ph., (1995), *Urbanisme et semiotique*, Paris, Economics

- Owen, N., Humpel, N., Leslie, E., Bauman, A., Sallis, J.F.,(2004), Understanding environmental influences on walking: review and research agenda. *American Journal of Preventive Medicine* 27, 67–76.
- Pinch, S., Sunley P., Macmillen, J.,(2010), Cognitive mapping of creative practice: A case study of three English design agencies, *Geoforum*, No.41, pp: 337- 387.
- Saelens B.E., and Handy S., L.,(2008), Builtenvironment correlates of walking: A review, available at: <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2921187/>
- Srivinas, H.(2004), "Defining squatter settlements". available at: <http://www.gdrc.org/uem/define-squatter.html>.
- Young M., (1999), COGNITIVE MAPS OF NATUREBASED TOURISTS, *Annals of Tourism Research*, Vol. 26, No. 4, pp. 817-839.
- Zebardast, E.,(2006), Informal settlements in Tehran metropolitan area, *cities*, No.32.

